

Έρωτικές παραστάσεις καί συμβολισμός

Πολλοί είναι οι πολιτισμοί που χρησιμοποίησαν στην τέχνη τους έρωτικά θέματα, χωρίς βέβαια να έχουν αποκλειστικά αυτό που εμείς σήμερα ονομάζουμε έρωτικό χαρακτήρα, δηλαδή διεγερτικό περιεχόμενο.

Οι εικονογραφικές μαρτυρίες που σώθηκαν ως τις μέρες μας είναι πάμπολλες και αποτελούνται, ως επί το πλείστον από ζωγραφισμένα άγγεια. 'Ανάμεσα σ' αυτά ξεχωριστή θέση κρατούν εκείνα που εικονογραφούν την έρωτική ζωή των 'Αθηναίων των 4ου-4ου αι. π.Χ. Και πάλι από τα άγγεια αυτά άλλα έχουν θρησκευτικό χαρακτήρα, δεμένο με το θάνατο, την αναπαραγωγή, τη θλάση, ενώ μία άλλη κατηγορία αποτελείται από ζωγραφιές με άποτροπαικό χαρακτήρα, στις οποίες ο φαλλός αποτελεί το πιο κοινό σύμβολο. Τέλος μία τρίτη κατηγορία άγγείων φέρει παραστάσεις καθαρά έρωτικές ή χιουμοριστικές.

Γονιμότητα

Όλες οι θρησκείες, και κυρίως οι πιο πρωτόγονες, έχουν ως άξονα τη γονιμότητα. Η γονιμότητα της γυναίκας σημαίνει αναπαραγωγή του είδους, ενώ η γονιμότητα της γης και των ζώων σημαίνει επάρκεια τροφής.

Η ιδέα της γονιμότητας και του πλούτου συχνά εικονίζεται με γυναίκα με παιδί, με φρούτα και φυτά ή και με μία ιθυφαλλική ανδρική μορφή (εικ. 1-2) ή ακόμα με έναν απλό φαλλό (εικ. 3). 'Ακόμα και σκηνές ζευγαρώματος ζώων και ανθρώπων έχουν θρησκευτικό χαρακτήρα σχετικό με τη γονιμότητα: Σέ θρησκευ-

τικές τελετές συναντάται η ιερογαμία που εξασφαλίζει τη συνέχεια του είδους και την καλή σοδειά. 'Αλλά όποια και άν είναι η μορφή (γυναίκα, γυναίκα με παιδί, έρωτική σκηνή, φαλλός) τό θρησκευτικό νόημα παραμένει τό ίδιο. Οι παραστάσεις που κοσμούν τό αρχαία άγγεια δέν πρέπει λοιπόν νά μάς παραξενεύουν. 'Αφού οι θεότητες που προστάτευαν τό παιδιά, τό σπιτικό, τη θλάση είχαν άμεση σχέση με τόν έρωτα (εικ. 4)!

Σύμβολα

Όπως είπαμε κιόλας, σεξουαλικά σύμβολα συναντάμε και με άποτροπαική ιδιότητα: 'Ο φαλλός που συμβολίζει τη γονιμότητα έχει και άποτροπαικό χαρακτήρα (εικ. 5). Για παράδειγμα, οι έρμειες (εικ. 6-7), στήλες που έφεραν την κεφαλή του 'Ερμή και έναν φαλλό, τοποθετούνταν έξω από τό σπίτι για νά διώχνουν τό κακό, τό Διόνυσος είχε στις γιορτές του όμοιώματα τεράστιων φαλλών (εικ. 8-9) που επίσης έδιωχναν τό κακό και εξασφάλιζαν την εύημερία (καλλιέργεια). 'Ο Πάν, γιός του 'Ερμή, θεός τών κοπαδιών (κτηνοτροφία) εμφανιζόταν μισός άνθρωπος και μισός τράγος, συχνά ιθυφαλλικός, άλλοτε με καθαρά άποτροπαικό χαρακτήρα και άλλοτε με χιουμοριστικό (εικ. 10). 'Ο Πάν είχε πολλά κοινά στοιχεία με τούς Σατύρους, επίσης «κτηνώδη» όντα που είχαν μορφή μισή άνθρωπου και μισή αλόγου (εικ. 8-9) συμβολίζοντας τις πρωτόγονες δυνάμεις της φύσης. Έτσι, παραστάσεις φαλλών μεμονωμένων έχουν χαρακτήρα καθαρά προστα-

τευτικό και, μέσω της πρωτόγονης φύσης, και τρομαχτικό. Πολλές παραστάσεις φαλλών εμφανίζουν διάφορα χαρακτηριστικά που καθορίζουν ίσως τη χρήση τους, όπως για παράδειγμα τό *linthibulum*, φαλλός με κουδούνια που προστάτευε τό κοπάδι (εικ. 11). Συναντάμε όμως και συνδυασμό άποτροπαικών συμβόλων: Φαλλό με μάτι - τό κατ' έξοχήν άποτροπαικό σύμβολο ως τις μέρες μας (εικ. 12). 'Η πληθώρα τών φαλλικών παραστάσεων όφείλεται στό γεγονός ότι ή αρχαία έλληνική κοινωνία ήταν άνδροκρατούμενη και έπομένως τό άνδρικά γεννητικά όργανα αποτελούσαν σημαντικό στοιχείο της (εικ. 13).

Σύμβολα σεξουαλικά βρίσκουμε και τους τάματα: Μήτρες, άνδρικά γεννητικά όργανα προσφέρονται καμωμένα από διάφορα ύλικά στούς θεούς, θεραπευτές είδικευμένους (εικ. 14).

Έρωτικά θέματα

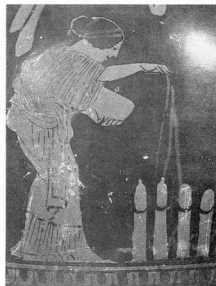
Βέβαια υπάρχουν και οι έρωτικές παραστάσεις που δείχνουν την εικόνα μιάς ευχάριστης στιγμής. Αύτές έχουν συχνά ως θέμα θεϊκές συζεύξεις με θνητές, όπου δέν είναι λίγες οι φορές που οι θεοί μεταμορφώνονται σέ ζώα για νά ζευγαρώσουν με θνητές (εικ. 14). Από τό «έρωτικά» άγγεια τό περισσότερο φέρουν παραστάσεις με άνδρες και γυναίκες (εικ. 15-16). Ενώ λιγότερα είναι εκείνα που παριστάνουν ώριμους άνδρες με έφήβους (εικ. 17) και τέλος ένα «άμφισπητόμενο» άγγείο εικονογραφεί σύμπλεγμα γυναικών (εικ. 18). Στις έτεροφύλες παραστάσεις ποτέ δέν εικονίζονται σεβάσιμες σύ-

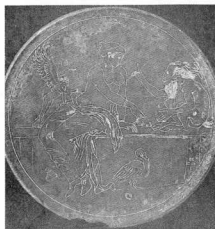
1. Ο Πρίαπος κρατά με τη γαριέρα με την αοία ζυγίζει ένα καλάθι με φρούτα και τον φαλλό του (1ος αι. μ.Χ., τοιχογραφία της Πομπηίας).

2. Ο Πρίαπος κρατά στην αγκαλιά του παιδί (έλληνιστικό χάλκινο αγαλματίδιο, Boston Museum of Fine Arts).

3. Μία γυναίκα ραντίζει φαλλούς άκουσπισμένους στη γη, ίσως πρόκειται για τελετουργική πράξη που έχει σχέση με τη γονιμότητα της γης (Ερυθρόμορφο άγγείο γύρω στο 430-420 π.Χ. British Museum E-810).

4. Η Αφροδίτη και ο Πάν παίζουν ζάρια. Η Αφροδίτη έχει δίπλα της έναν έρωτιδά, ενώ στα πόδια της στέκει μία πάπα, κι αυτή έρωτικό σύμβολο (χάλκινο κάτοπτρο του British Museum).

5. Άναγλυφος φαλλός με έπιγραφή «Hic Habitat Felicitas» (έδώ κατοικεί η εύτυχία) (Αρχ. Μουσείο Νεαπόλεως).

6. Μαρμαρινή στήλη του Ερμή από τη Σίφνο (520 π.Χ. Αρχ. Μουσείο Αθηνών).

7. Λατρεία της Ερμείας (Αττικό άγγείο, Μουσείου Βερολίνου F 2525).

8. Εταίρες χορεύουν γύρω από όμορφο φαλλό στη διάρκεια θρησκευτικής τελετής (5ος αι. π.Χ. Villa Giulia, Ρώμη).

9. Γυναίκα που κρατά όμορφο υπερεγεθώς φαλλού, ίσως σε σχέση με γιορτές (5ος αι. π.Χ. Μουσ. Βερολίνου 3206).

10. Λεπτομέρεια ρωμαϊκής σαρκοφάγου με διονυσιακές σκηνές. Αριστερά μία έρμεια με κεφαλή Πανός (2ος αι. μ.Χ. Μουσεία Νεαπόλεως RP 27710).

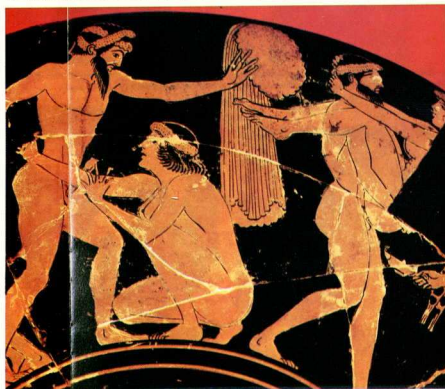
11. Tintibulum. Φαλλός με κουδουνάκια (Ρωμαϊκό χάλκινο του 1ου αι. μ.Χ.).

15. Σκηνή συμποσίου με δύο ζευγάρια (6ος αι. π.Χ. Βρυξέλλες R 351).

17. Άνδρας πιάνει γυνωμία με έφηβο.

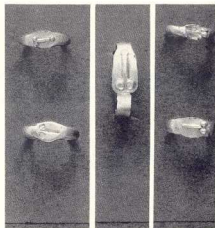
16. Ζευγάρια (Αρχαιολογικό Μουσείο Φλωρεντίας).

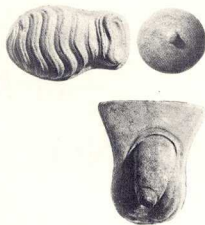
18. Σύμφωνο με τόν κ. J. Dover. (Greek Homosexuality, New York 1980) πρόκειται για γυναικία ομοφυλοφιλία ένω κατά τη γνώμη της C. Johns (Sex or Symbol, London 1982) είναι ακτηνη άσχετη από έρωτικό περιεχόμενο.

12. Κορίτσι με ομοίωματα φαλλών. Όλοι οι φαλλοί έχουν μάτι (500-475 π.Χ. Μουσείο του Λούβρου 307).

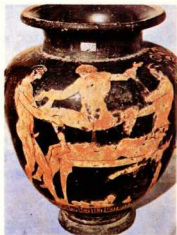
13. Κοσμήματα - φυλαχτά για το μάτι με παραστάσεις ανδρικών γεννητικών μοριών. Όρισμένα θαλάσσια είναι τόσο μικρά που μόνο από παιδιά μπορούσαν να φορεθούν.

14. Πήλινα αφιερώματα σε θεούς θεραπευτές (3ος - 2ος αι. π.Χ. British Museum).

19. Σκηνή συμποσίου. Οι γυναίκες που παρευρίσκονται ποτέ δεν είναι σεβασμένες σύζυγοι. Συνήθως πρόκειται για χορεύτριες, μουσικούς, έπαιρες (4ος αι. π.Χ.).

20. Η γυναίκα αντικείμενο. Τρεις άνδρες τη μεταχειρίζονται για την ικανοποίησή τους.

21. Έρωτική σκηνή ζεύγους όπου τα πρόσωπα σχηματίζουν ένα κλειστό κύκλο υπογραμμίζοντας την τρυφερότητα της έκφρασης τους (τέλος του 5ου αι. π.Χ. Μουσ. Νεαπόλεως RP 27717).

ζυγοί, πάντοτε πρόκειται για έταίρες ή για πόρνες (εικ. 19). Συχνά από την έκφραση των γυναικών λείπει ολότελα ή ευχαρίστηση, άφου τις μεταχειρίζονται ως αντικείμενα κορεσμού του ανδρικού σεξουαλικού ένστικτου (εικ. 20). Βέβαια δεν λείπουν και οι τρυφερές σκηνές, οι γεμάτες ευαισθησία και αισθησιασμό (εικ. 21). 'Ανάμεσα στη θρησκευτική και την έρωτική παράσταση θρίσκειται ο 'Ερμιμαφρόδιτος, συνδυασμός του 'Ερμι και της 'Αφροδίτης, σύμβολο του τέλειου σεξουαλικού αντικειμένου, μιάς και στο πρόσωπό του συνδυάζονται τά σεξουαλικά χαρακτηριστικά και των δύο φύλων.

Ο 19ος αιώνας και η σεμνότερη ήθικη πού κυριαρχούσε την εποχή εκείνη ευθύνεται για την έλλειψη γνώσης πού έχουμε ακόμα και σήμερα για αντικείμενα διακοσμημένα ή σε σχήμα έρωτικού θέματος. Παρόμοια αντικείμενα κλειδώνονται στα ντουλάπια των μουσείων ή τοποθετούνται σε βιτρίνες, πίσω από άλλα, έτσι ώστε να μην προσβάλλουν τό αισθημα της δημοσίας αιδούς'. 'Αν και ή σεξουαλικότητα μιάς κοινωνίας αποτελεί μέρος του πολιτισμού της, είναι ακόμα στις συνήθειές μας να μιλάμε καλυμμένα γι' αυτήν.

Σημειώσεις

1. Ο Διόνυσος, προσάτης της γονιμότητας της γής μέσω του θανάτου και της ανάγερσης της φύσης, είναι και θεός του κρασιού, του ποτού αυτού πού θγαίνει τόν άνθρωπο εκτός εαυτού, ή κατάσταση πού γέννησε τό θέατρο.
2. Ο Πάν προκαλούσε τόν «παικό» στους ανθρώπους, φόβο ανεξήγητο, φόβο της μοναξιάς. Θα δανείσει τη μορφή του στο διάβολο της χριστιανικής θρησκείας.
3. Museum Segrárium. Είναι τμήμα του Μουσείου της Νεαπόλεως της 'Ιταλίας τό οποίο μπορεί κανείς να έπισκεφθεί μόνο με ειδική άδεια γιατί περιέχει «έρωτικά» αντικείμενα.